

EBÜ UBEYD el-KÂDÎ

(أبو عبيد القاضى)

Ebû Ubeyd Alî b. el-Hüseyn
b. Harb el-Kâdî el-Bağdâdî
(ö. 319/931)**Şâfiî müctehidi.**

237'de (851-52) Bağdat'ta doğdu. İbn Harbûye (Harbeveyh) diye de tanınır. Ebû Sevr ve Dâvûd ez-Zâhîrî'den ders aldı. Kur'an, hadis, fıkıh, hilâf ve meânî ilimlerinde tahsilini ilerletti. Bir süre Vâsıt kadılığı yaptıktan sonra Mısır kadılığına tayin edildi (293/906). Büyük bir kısmı Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh'ın hilâfeti ve Ebû Mansûr Tekîn'in Mısır valiliği dönemine rastlamak üzere toplam on sekiz yıl altı ay süren bu görevinden kendi isteğiyle ayrıldı (311/924). Görev süresi boyunca başta Ebû Mansûr Tekîn olmak üzere valiler ona karşı büyük saygı gösterdiler. Kaynaklarda son derece vakarlı, âdil, takvâ sahibi bir kişi ve valilerin bizzat ziyarette bulundukları en son kadı olduğu kaydedilmektedir. İstifasından sonra Bağdat'a döndü. Vefatına kadar hadis rivayetinde bulundu ve kurduğu ders halkalarıyla talebe yetiştirdi. 17 Safer 319 (11 Mart 931) tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve evine defnedildi.

Ebû Ubeyd, fıkıhta hocası Ebû Sevr'in usulünü benimsemiş ve onun mezhebine uygun fetvalar vermiştir. **Ashâbû'l-vücûh***tan olan Ebû Ubeyd'in çeşitli fetvaları, Şâfiî mezhebinin temel kaynaklarından *el-Mühezzebe* ve *er-Ravza* başta olmak üzere çeşitli eserlerde kaydedilmiştir. Ebû Ubeyd kıyası çok kullanmakla meşhur olup Şâfiî mezhebinde kabul edilen görüşlere aykırı bazı ictihadlarda da bulunmuştur (bk. Sübkî, III, 448-455; Nevevî, I/2, s. 259). Ahmed b. Mikdâm el-İclî, Yûsuf b. Mûsâ el-Kattân, Hasan b. Arafe el-Abdî, Hasan b. Muhammed ez-Za'ferânî, Hüseyin b. Ebû Zeyd ed-Debbâğ, Yahyâ b. Muhammed el-Bezzâz, Ebû's-Seken Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tâî, Serî es-Sakatî gibi âlimlerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de Ebû Ömer İbn Hayyûye, İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî, Ebû Hafs İbn Şâhin, Ebû Bişr ed-Dûlâbî, Ebû Ca'fer et-Tahâvî, Ebû'l-Hasan İbnü'l-Cerrâh rivayette bulunmuşlardır. Nesâî, güvenilir bir râvi olan Ebû Ubeyd'den rivayette bulunarak *es-Sünen*'inde hadislerini tahrîc etmiş, Dârekutnî de üstün şahsiyetli ve fazilet sahibi bir kimse olduğunu söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 481, 523-531; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, XI, 395-398; Şîrâzî, *Ṭabaḳâtü'l-fukahâ*, s. 119; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 238-239; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, I/2, s. 258-259; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XIV, 536-538; Sübkî, *Ṭabaḳât*, III, 446-455; İsnevî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, I, 397-398; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 167; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, I, 96-97; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 303-304; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâḳara*, I, 312; II, 145; Hüseyinî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, s. 53-54; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 281-282.

ALİ OSMAN ATEŞ

EBÜ UBEYD es-SEKAFÎ

(أبو عبيد الشافى)

Ebû Ubeyd b. Mes'ûd
b. Amr es-Sekafî
(ö. 13/634)**Hiz. Ömer devri kumandanlarından.**

Muhtâr es-Sekafî'nin babasıdır. Hiz. Peygamber zamanında müslüman olduğu rivayet edilen Ebû Ubeyd, Hiz. Ömer'in hilâfetine ilk günlerinde tarih sahnesinde görülmektedir. Hiz. Ebû Bekir'in hilâfetine sonlarında Irak'a gönderilen İslâm ordusu, güçlü Sâsânî kuvvetleri karşısında takviye gücü beklemekteydi. Onun vefatından sonra Hiz. Ömer Medine Mescidi'nde biatları kabul ederken müslümanları Irak cephesindeki mücahidlere yardıma çağırırdı. Medine halkının çekingen davrandığı bu davete döndüncü gün ilk icabet eden Ebû Ubeyd oldu ve 1000 kişilik gönüllüler birliğinin kumandanlığına getirildi. Hiz. Ömer tarafından techiz edilen bu takviye birliği asıl kuvvetlere Nemârik'ta katıldı. Ebû Ubeyd, Câbân ve Merdânşah kumandasındaki Sâsânî ordusuna karşı ilk zafelerini burada kazandı ve bu iki kumandanı esir aldı. Kesker yakınlarında bir diğer Sâsânî birliğini yenerek hazinelerini ele geçirdi. Dağılan düşman kuvvetlerinin peşine düştü ve meşhur İranlı kumandanlar Rüstem ve Boran'ın gönderdikleri yeni birlikleri Sakatiye'de hezimetle uğratarak bol miktarda ganîmet elde etti. Gönderdiği birlikler vasıtasıyla civar bölgeleri itaat altına aldı. Hîre yakınlarında Câlînûs kuvvetlerini de mağlûp etmesi üzerine Rüstem bu orduyu yeni kuvvetler ve birkaç fülle takviye ederek tekrar Ebû Ubeyd üzerine gönderdi. Ordusunu Fırat nehri üzerindeki bir köprüden (Ebû Ubeyd Köprüsü) düşmanın bulunduğu tarafa geçirmeye karar veren ve bu kararı benimsemeyen arkadaşlarını korkaklıkla suçlayan Ebû Ubeyd,

ordu karşı yakaya geçtikten sonra köprüyü yıktırdı. İki ordu arasında şiddetli bir çarpışma başladı. Müslüman süvariler fillerden ürken atlarına hâkim olamadılar. Savaş meydanının darlığı ve köprünün yıkılmış olması gibi sebeplerle manevra imkânı kalmayınca çarpışma müslümanların aleyhine gelişti. Bunun üzerine Ebû Ubeyd filleri bertaraf etmekten başka çare kalmadığını düşündü ve yaya olarak üzerlerine hücum etti. Ancak bu da sonuç vermedi; hortumunu keserek devirdiği bir filin altında şehid oldu. Müslümanların çoğu da hayatlarını kaybettiler. Köprü Muharebesi (13/634) diye bilinen bu olay İslâm kuvvetlerinin bu cephede ilk yenilgisidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütahu'l-buldân* (trc. Zâkir Kadirî Ugan), İstanbul 1955-56, II, 20-23; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 142; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 60-69; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 315-316; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 416, 432-439; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VI, 205; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 130-131; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 124-125; Ahmed Zeynî, *el-Fütahâtü'l-İslâmiyye*, Kahire 1968, I, 76-78.

ASRİ ÇUBUKÇU

EBÜ UBEYDE b. CERRÂH

(أبو عبيدة بن الجراح)

Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillâh
b. el-Cerrâh el-Fihri el-Kureşî
(ö. 18/639)**Aşere-i mübeşşereden olan
kumandan şahâbî.**

Hicretten kırk yıl önce Mekke'de doğdu (583). Türkiye'de yayımlanan bazı ansiklopedilerdeki 571'de Kudüs'te doğduğuna dair kayıt gerçeğe uymamaktadır. Hiz. Peygamber'in onuncu dedesi olan Fihri'de Resûlullah ile soyları birleşir. Benî Hâris kabilesinden olan Ebû Ubeyde, Câhiliye devrinde Mekke'de okuma yazma bilen birkaç kişiden biri olduğu için Kureyşliler kendisine değer verirdi. Ebû Ubeyde, Hiz. Peygamber'in İslâm'a davete başladığı ve henüz Dârülerkam'a girmedikleri günlerde Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla müslüman oldu. İslâmiyet'in yayılması için büyük çaba gösterdi ve bu sebeple Kureyşliler'in ağır baskılarına mâruz kaldı. İşkenceler dayanılmaz hale gelince 616 yılında yapılan İkinci Habeşistan Hicreti'ne katıldı. Ancak bir müddet sonra Mekke'ye döndü. Daha sonra Medine'ye hicret etti. Hiz. Peygamber onunla Sa'd b. Muâz arasında kardeşlik bağı (**muâhât***) kurdu. Muhammed b. Mesleme veya Ebû Talha el-Ensârî ile kardeş yapıldığı da söylenmektedir.

Ebû Ubeyde Medine döneminde İslâmiyet'in tebliğ edilmesinde ve idarî işlerde önemli görevler aldı. Hz. Peygamber'in sancak vererek gönderdiği ilk seriyeye Hz. Hamza'nın kumanda ettiği bilinmekle beraber bu görevin Ebû Ubeyde'ye verildiği de rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'le birlikte bütün gazvelere iştirak etti. Bedir Gazvesi'nde düşman saflarında bulunan babasını, özellikle kendisine hücum etmesi üzerine öldürmek zorunda kaldığı ve babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa müminlerin kâfirleri dost edinemeyeceğini belirten âyetin (el-Mücâdile 58/22) bundan dolayı nâzil olduğu rivayet edilmektedir (Taberânî, I, 154-155). Babasını Bedir'de değil Uhud Gazvesi'nde öldürdüğüne dair Hâzin'in râvî adı vermeden naklettiği rivayete (*Lübâbü't-te'vîl*, VI, 213) itibar edilmediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan siyer kitaplarında Bedir ve Uhud gazvelerinde öldürülen müşrikler arasında babasının adı geçmemektedir. Ebû Ubeyde Uhud Gazvesi'nde de yiğitlik gösterdi. İslâm ordusu dağıldığı zaman Resûlullah'ın etrafından ayrılmayan on dört kişi arasında o da vardı. İkinci Zülkassa (6/627) ve Sifûlbahr (Habat) (8/629) seferlerine kumandan tayin edildi. Zâtüsselâsil Seriyesi'nde arkadan gönderilen yardımcı kuvvetlere de Ebû Ubeyde kumanda etti (8/629). Aynı yıl Mekke fethinde Hz. Peygamber'in önünde şehre girdi. Beytûlmâlde görev yaptı; Hudeybiye Antlaşması başta ol-

mak üzere bazı vesikalara şahit olarak adı yazıldı. Medine'ye gelen Yemenliler'e İslâmiyet'i öğretmek üzere görevlendirildi. Hz. Peygamber'le din konusunda tartışan ve hristiyan kalıp cizye vermeyi kabul eden Necranlılar, cizye tahsili için güvenilir birinin kendileriyle gönderilmesini istedikleri zaman Resûl-i Ekrem, "Her ümmetin bir emini vardır; bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır" diyerek onu Necran'a gönderdi. On dan sonra "Emînü'l-ümme" lakabıyla anılan Ebû Ubeyde bu bölgedeki insanlara İslâmiyet'i de öğretti. Müzeyne, Hüzeyl ve Kinâne kabilelerinin vergilerini toplama görevi de ona verildi.

Hz. Peygamber'in vefatı üzerine aralarında Ebû Bekir ve Ömer'in de bulunduğu bazı sahâbiler Ebû Ubeyde'ye halife olarak biat etmek istediler. Fakat Ebû Ubeyde, bu göreve Hz. Ebû Bekir'in layık olduğunu söyleyerek teklifi kabul etmedi. Hz. Ebû Bekir devrinde ilk zamanlar devletin maliye işlerini yürüttü. Daha sonra Suriye bölgesine gönderilen ordulardan birine kumandan tayin edildi. Hz. Ömer tarafından Hâlid b. Velîd'in yerine bu bölgedeki orduların başkumandanlığına getirildi. Bu dönemde Dımaşk, Humus, Hama, Lazkiye, Halep, Antakya ve Kudüs başta olmak üzere Suriye bölgesindeki birçok şehrin fethi gerçekleştirildi. Gönderdiği birlikler Urfa ve Maraşa kadar ilerlediler. Daha sonra Ebû Ubeyde fethedilen yerleri Hz. Ömer'in valisi olarak hayatının sonuna kadar idare etti.

Ebû Ubeyde, "tâûnu Amvâs" diye meşhur olan ve birçok sahâbînin ölümüne yol açan vebaya yakalanarak Beysân'a bağlı Amtâ köyünde vefat etti ve oraya defnedildi. O yöredeki Fihl'de öldüğü de söylenir. Bugün kabri Vâdilürdün'de Gûrûlbilevne bölgesindeki Ebû Ubeyde köyünde bulunmaktadır. 1366 (1946-47) yılında Kral Abdullah tarafından kabrinin yanına bir mescid yapılarak mezar mescidinin içine alınmış, 1374'te (1954-55) Kral Hüseyin zamanında mescid genişletilerek yeniden inşa edilmiştir. Daha önce I. Baybars tarafından da 675 (1277) yılında bu kabir üzerine bir kubbe yaptırıldığı bilinmektedir (Gavânime, s. 76-77). Şam'da Câmiu'l-Cerrâh'ta bulunan bir kabir ona nisbet edilirse de bu doğru değildir. Hanımı Hind bint Câbir'den Yezîd ve Umeyr adlarında iki oğlu olduysa da nesli devam etmemiştir.

Uzunca boylu, zayıf yapılı, seyrek sakallı olan Ebû Ubeyde, Uhud Gazvesi'n-

de Hz. Peygamber'in yüzüne batan miğfer parçasını dişleriyle çıkarırken iki ön dişi çıkmıştı. Hz. Peygamber mütevazî, zühd ve hayâ sahibi olan Ebû Ubeyde'yi çok sever, ahlâk ve şahsiyetini takdir ederdi. Hz. Âişe'nin rivayetine göre Ebû Bekir ve Ömer'den sonra Resûl-i Ekrem'in en çok sevdiği kişi Ebû Ubeyde idi (Tirmizî, "Menâkıb", 14). Resûlullah'ın cennetle müjdelediği Ebû Ubeyde'nin bir özelliği de Mekkeliler'in usulüne uygun şekilde kabir kazmasıydı. Kendisini Hz. Ömer de sevip takdir ederdi. Amvâs'ta veba salgını baş gösterdiğini duyduğu zaman Ebû Ubeyde'nin bu salgından kurtulması ve kendisinden sonraya kalması halinde onu devlet başkanı olarak vasiyet etmek istediğini söylemiş, bir Mecûsî tarafından hançerlendiğinde yerine bir devlet başkanı bırakmasını isteyenlere de sağ olsaydı yerine Ebû Ubeyde'yi bırakacağını ifade etmişti.

Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyen sahâbilerden biri olan Ebû Ubeyde, hayatı savaşlarda geçtiği için Hz. Peygamber'den sadece on beş hadis rivayet etmiştir. Bunlardan on ikisi Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bulunmaktadır (I, 195-196). Kendisinden İrbâd b. Sâriye, Câbir b. Abdullah, Ebû Ümâme el-Bâhilî, Semüre b. Cündeb gibi sahâbiler rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 183; *Müsned*, I, 195-196; Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 21; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 53-55; Tirmizî, "Menâkıb", 14; Vâkidî, *el-Megâzî*, bk. İndeks; İbn Hişâm, *es-Sîre*, bk. İndeks; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, III, 409-415; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Uk-kâşe), s. 247-248; Belâzûrî, *Ensâb*, I, bk. İndeks; a.mlf., *Fütûh* (Fayda), bk. İndeks; Ya'kübî, *Târîh*, II, 114, 133; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Ham-di Abdülmecid es-Selefi), Bağdad 1405/1985, I, 154-155; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 100-102; İbn Abdülber, *el-İstâb*, III, 2-4; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 128-130; a.mlf., *el-Kâmil*, bk. İndeks; Muhibbuddin et-Taberî, *er-Riyâzü'n-naẓire fî menâkıbi'l-âşere*, Beyrut 1405/1984, IV, 345-359; Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl* (Mecmû'a mine't-tefâsîr içinde), İstanbul 1324 — Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî), VI, 213; Zehebi, *A'lâ-mü'n-nübela'*, I, 5-23; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 252-254; F. McGraw Donner, *The Early Islamic Conquests*, New Jersey 1981, s. 114-119, 129-152; Yûsuf Dervîş Gavânime, *et-Târîhu's-siyâ-sî li's-sarkî'l-Ürdün fi'l-âşri'l-Memlûkî*, *el-Memâlikî'l-bahriyye*, Amman 1982, s. 76-77; Bes-sâm el-Aselî, *Ebû 'Ubeyde b. el-Cerrâh*, Beyrut 1991; H. Lammens, "Le 'triumvirat' Abou Bakr, 'Omar et Abou Obaida", *MFOB* (1910), s. 113-144; K. V. Zetterstéén, "Ebû Ubeyde", *IA*, IV, 57-58; H. A. R. Gibb, "Abû 'Ubayda b. al-Djarrâh", *El²* (Fr.), I, 163.

AHMET ÖNKÂL

Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın kendi adıyla anılan köydeki caminin içinde bulunan sandukası - Ürdün

